

PLAVAT PROTI PROUDU A RADIKÁLNĚ MĚNIT SOCIÁLNÍ SVĚT? FEMINISMUS!

ROZHOVOR KATEŘINY LIŠKOVÉ S ANN SNITOW

O úloze feminizmu v dnešním světě, o tom, jak feminismus cestoval a čeho byl a měl by být součástí s Ann Snitow v listopadu 2011 v New Yorku diskutovala Kateřina Lišková.

Ann Snitow je feministická aktivistka a profesorka genderových studií a literatury na New School v New Yorku. Intellektuální a aktivistickou činnost kombinuje od roku 1969, kdy spoluzaložila *New York Radical Feminists*. Byla koeditorkou *Powers of Desire: The Politics of Sexuality* (1983), zásadního sborníku textů, které formovaly americkou debatu o historicitě sexuální zkušenosti, a je autorkou celé řady vlivných článků. Založila *Feminist Anti-Censorship Task Force*, akční skupinu *No More Nice Girls* a *Network of East-West Women* (NEWW). V poslední době se věnuje tématům měnící se situace žen a mužů ve východní Evropě a otázkám feministické paměti.

O hnutí Occupy, sociální změně a odkazu (a budoucnosti) feministické vnímavosti ve Spojených státech amerických

Kateřina Lišková: *Nacházíme se v době protestů proti konzervativní agendě, která ovládá veřejný diskurs. Kdy podle vás začali Americe vládnout konzervativci?*

Ann Snitow: Hegemonie pravicového diskursu tu nastoupila v 80. letech. Za pouhých pár let se celý diskurs v Americe posunul výrazně doprava a doprava se vychýlil i střed. Začalo to v roce 1980 volbou Reagana na prezidentský post. Reagan přišel s tzv. zákonem na ochranu rodiny, který měl omezit mimoškolní, sociální a vzdělávací programy. V zásadě se pokoušel podkopat cokoli, co člověku umožňovalo opustit rodinu na déle než dvě minuty. Rodina se měla stát výhradním prostorem sociální reprodukce a jakákoliv jiná platforma ochrany měla se zákonem na ochranu rodiny přestat existovat. Vzhledem k silnému liberálnímu citění přetrvávajícímu ze 70. let se ho však Reaganovi v roce 1980 nepodařilo prosadit. Použil tedy strategii postupných změn a v následujících letech prosadil téměř všechno.

Kateřina Lišková: *Jak reagovaly progresivní síly?*

Ann Snitow: Bojovali jsme a vyvíjeli protitlak. A prohrávali bitvy s velmi dobře organizovanou pravíci. Ta byla v místních školách, v kostelech – a opravdu brilantně organizovaná. Levice žádnou takovou infrastrukturu neměla.

Kateřina Lišková: *Takže teď se zdá, že hnutí po velmi dlouhé době mohutní, a to je skvělé. Naposledy se to dělo ke konci 90. let ...*

Ann Snitow: ... Seattle?

Kateřina Lišková: *Seattle, přesně tak.*

Ann Snitow: Seattle nám přinesl naději. Je jasné, že za ním byly roky a desetiletí organizování na nejnižší úrovni. Hnutí jako Occupy Wall Street nevznikne bez desetiletí skutečné práce. Co je podle mě teď nové, je jeho otevřenost. Už není možné si myslet, že to jsou jen ti chudí, jen ti černí nebo jen ty nespokojené ženy. Ekonomika ničí všechny. Velmi dobře to vystihuje heslo „My jsme těch 99 procent“. Zároveň také burcuje lidi, kteří dosud nebyli ve hře.

Kateřina Lišková: *Otázka zní, proč to trvalo tak dlouho?*

Ann Snitow: Oligarchie ultrabohatých, která řídí tuhle zemi, je neuvěřitelná. A velmi dovedně kontroluje a zakrývá skutečné problémy. Pokračuje trend koncentrace bohatství a v jeho důsledku došlo k pokřivení demokracie. Vždycky ale existuje možnost skutečné demokracie – tak byl v roce 2008 zvolen Obama. Je vždycky možné, že velká skupina lidí zvolí někoho progresivního, kdo je odhodlán nějaké nespravedlnosti napravit. Amerika bývala založena na široké produktivní základně a myšlence, že bohatství a šanci na řízení vlastních věcí může sdílet mnoho lidí. Byla to fantazie, nikdy to nebyla realita. Ale lidé už teď tuhle fantazii mít nemohou. Vidí, že jejich zájmy už nejsou zastoupeny.

Kateřina Lišková: *Jak to podle vás souvisí s feministickým organizováním, na němž se podílíte od 60. let?*

Ann Snitow: Radikální část feministického hnutí vyšla z levicového hnutí. Na základě této inspirace si radikální feministky utvářely představu odlišného sociálního řádu. Naproti tomu liberální feministky se soustředily na témata genderové rovnosti a spravedlnosti: dostat více žen do politiky, do médií atd. Tyto dva vlivné směry feminizmu navždy změnily celou kulturu – toho džina do láhve už opravdu nevrátíte. V 80. letech pak přišla zpětná vlna (*backlash*) a hnutí se čím dál více normalizovalo a redukovalo. Nakonec jsme znovu a znovu dokola opakovaly: „Chceme zpátky právo na potrat, chceme zpátky právo na potrat.“ Tohle vás nahlodává a zastihuje vaše větší touhy. Pořád jste v defenzivě, což s sebou

nese odlišný druh politiky. Podobně na tom byly feministky v 19. století. Všechny jejich požadavky se scvrkly na volební právo, volební právo, volební právo. Ale má-li volební právo něco znamenat, je potřeba mobilizace, která usiluje o mnohem víc. Za neustálého boje proti zpětné vlně se tak mnoho feministek stalo právníčkami. A začaly mluvit o lidských právech. Ranější radikální ženské organizování tuto kategorii vůbec nepoužívalo. Lidskoprávní diskurs se pak ve stále pravivějším světě stal jediným přijatelným. „Lidská práva“ jsou velmi obecný pojem, který může mít v době reakce svou sílu. Nenese však v sobě nutně radikální myšlení, jímž žil radikální feminismus. Feminismus hovořil o restrukturalizaci sociálních vztahů, jeho politický rámec byl úplně jiný než u lidských práv. Jinými slovy, všechno bylo zatlačeno do pozadí a rozdrobeno – a přesto to pokračovalo. Chci velmi jasně říci, že aktivismus pokračoval navzdory všem ústupkům. Feminismus je velmi mocný. Navzdory zpětné vlně a následné defenzivě se feminismus dostal na řadu míst, měnil instituce, sám se různými způsoby institucionalizoval. Je pravděpodobně nejhouževnatější ze všech hnutí 60. let.

Kateřina Lišková: *Mohla by se feministická imaginace v souvislosti se současným organizováním okolo hnutí Occupy dále rozšířit?*

Ann Snitow: Ano i ne. V newyorském Zuccotti Parku jsou dva druhy skupin. Jsou tam lidé, pro něž je feminismus daností, a lidé, v jejichž školních třídách a rodinách se o feminismu už nemluvalo, když vyrůstali. Takže o něm neslyšeli, anebo jen povrchně. Tihle lidé prostě bez rozpaků žijí ve světě transformovaném feminismem, a nevědí, jak feminismus jejich svět proměnil. A tyto dvě skupiny jsou velmi zajímavé. Jsou zde určité rozpaky kolem genderové nespravedlnosti, které by v roce 1965 nebyly možné. Ale feminismus jako radikální hnutí v propojení s aspiracemi hnutí Occupy? To je nejistá věc.

Kateřina Lišková: *Takže hnutí Occupy opět staví na předešlém hnutí. Vnímáte tam nějakou souvislost?*

Ann Snitow: Mám pocit, že tam nějaká souvislost být může. Může zde být prostor k budování feministického povědomí. Toto nové hnutí je velmi bohaté a slibné, protože mladí lidé, kteří jsou jeho motorem, se s genderovými otázkami setkali na nejrozličnějších úrovních, ať už vědomě, či bezděky. Ale existují tu i problémy. Jedna studentka mi říkala o problému pouze symbolického zastoupení (*tokenism*) – ženy jsou povzbuzovány k tomu, aby promlouvaly na všeobecných shromážděních. Nikdo je však neposlouchá, a když skončí, mluví a rozhodují hoši. A říkala, že s lidmi odlišné barvy kůže je to stejné.

Kateřina Lišková: *To zní jako před příchodem feminismu a jiných hnutí osvobození! Ženy na jednáních nemluví nebo nejsou slyšet, nebílí lidé jsou vyloučeni ...*

Ann Snitow: Ano, je to děsivé. Ale na druhé straně samotná skutečnost, že existuje velká skupina lidí, která si tento problém uvědomí a pojmenuje ho, je důsledkem činnosti dřívějších hnutí. Můžu vám říct, že v roce 1965 jsme nemohli vědět, že k tomu dochází, protože neexistovalo uvědomění si těchto problémů (*consciousness*). Takže teď je tu alespoň boj – feministická kritika hnutí Occupy. Netuším, co se s Occupy Wall Street stane. Bude to jako v Seattlu? Okamžik vzdoru – významný a skvělý, ale příliš krátký? Nebo opravdu dál poroste a dovede nás ke skutečné změně? Uvědomí si díky němu lidé v mocenských pozicích, že jim neprojde všechno? Budou muset navrátit určité regulační zákony, dát lidem vyšší pojištění v nezaměstnanosti, přijít na to, jak vytvořit více pracovních míst? Doufám, že takhle velké početné hnutí je ke změně donutí.

Kateřina Lišková: *Někteří ze stoupenců Occupy, se kterými jsem mluvila, říkali, že chtějí radikální sociální změnu. Nejde jim tolik o „kosmetická“ vylepšení, jako jsou změny v daňové politice atd. V podstatě na ně Obama a demokraté neudělali velký dojem, je to pro ně málo.*

Ann Snitow: Myslím, že je velmi nebezpečné říkat, „my jsme mimo politiku“. Lidé by možná rádi byli outsidersy, kteří protlačí nové myšlenky a jsou radikálnější než kterákoliv zavedená skupina. To je všechno pěkné, ale představa, že se vás netýká, kdo vyhraje volby? To je sebevražda.

Kateřina Lišková: *Hnutí Occupy je natolik rozmanité, že jsou v něm také odboroví organizátoři, sympatizanti demokratů atd. U takto otevřeného hnutí je otázkou, či hlas bude slyšet.*

Ann Snitow: Velmi se nám ulevilo, když se začaly objevovat odbory, protože odbory v žádném případě nebudou svým lidem říkat, že nezáleží na tom, kdo bude zvolen. Vědí, že na tom záleží strašně moc. Takže čím více se zapojuje organizovaná práce (odbory), tím lépe, a čím více se zapojují aktivní feministky, tím lépe. A doufám, že příští rok v listopadu půjdou volit. Chápu, že jsou lidé z Obamy rozčarováni. Opravdu nás v mnohém zklamal. Ale v mnoha ohledech je pořád to nejlepší, co máme. A myšlenka, že bychom ho nevolili a byl zvolen někdo jiný ... to je prostě šílené. Mnoho lidí říká, že jsou z Obamy zklamaní, takže prostě zůstanou doma. Ale to by bylo také fatální, protože pravice je tak dobře zorganizovaná v získávání hlasů, že doma zůstat nemůžete. A nikdo neříká, že hlasování vás zavazuje k podpoře všech Obamových politik.

Kateřina Lišková: *Vždycky ho můžete kritizovat.*

Ann Snitow: Neustále. My ječíme a řveme bez ustání každou minutu.

Kateřina Lišková: *A zdá se, že něco z toho slyší.*

Ann Snitow: No, ono mu to pomáhá. Occupy Wall Street Obamovi pomáhá. Protože něco staví nalevo od něj. Může říkat, „já jsem středový“. A to opravdu potřeboval. Potřeboval aktivní lidi nalevo od sebe, aby mohl říct, „tam venku jsou stovky tisíc lidí, kteří prý chtějí, aby bohatí platili daně. Co s tím mám dělat? Ať bohatí platí nějaké daně.“

Kateřina Lišková: *No a kde je v tom všem feminismus?*

Ann Snitow: Z toho mám obavy. Víte, feminismus není samostatná aktivita. Aby byl účinný, musí být součástí dalších věcí. Určité myšlenky má vždycky společné s jinými progresivními skupinami, takže je třeba zjistit, kdo jsou vaši spojenci. Budou feministky schopné do té směsice požadavků začlenit své myšlenky? Nebo budou muset udělat to, co v 60. letech, a oddělit se? Protože to jsme udělaly, musely jsme – nikdy jsme nebyly slyšet, a tak se z nás musely stát separatistky. Ale mám jistou naději, že Occupy dokáže feminismus vstřebat a feministky nebudou muset znechuceně prásknout dveřmi jako minule.

Kateřina Lišková: *Feministický separatismus lidi vždycky vyvádí z míry. Odsud má většina lidí představu, že feministky jsou šílené a nenávidí muže ...*

Ann Snitow: O těchto mylných představách musím mluvit neustále. Lidé mi pořád říkají „byly jste separatistické hnutí“ a já na to „vůbec ne, začínaly jsme s muži, a nešlo to“. Nikdy jsme nebyly slyšet, úplně nás vynechávali z diskuse. Jediný způsob, jak to změnit, byl obrovský akt hněvu – odtržení se od mužské autority. Takže separatismus představoval jednotící ideologii. Jeho potřebnost byla tragickou realitou.

Kateřina Lišková: *V určitou chvíli může být potřeba vytvořit si vlastní slovník. Je prostě potřeba vybudovat vlastní imaginaci, protože neexistuje.*

Ann Snitow: To je u Occupy Wall Street otázka – vstoupí tam feministická imaginace? Bude se feminismus živě podílet na formulování nové vnímavosti? To teprve uvidíme.

O „vývozu“ feminismu na východ

Kateřina Lišková: *Je-li tak těžké, aby byl feminismus slyšet a aby byl v hnutí viditelnější, o kolik obtížnější to muselo být na počátku 90. let, když jste spolu s dalšími feministkami přijela do východní Evropy, kde tehdy žádné hnutí nebylo? A vlastně stále není, rozhodně ne hnutí feministické. Jak obtížné to bylo nebo je, skutečně budovat feministickou vnímavost ve společnostech, kde není žádné hnutí, které by ji neslo? Jak to vypadá při pohledu zpět?*

Ann Snitow: Váš svět se mi zdál tak odlišný od mého tehdejšího světa. Například depolitizace, k níž ve vašem světě došlo. Po 40 letech komunismu nechtěl mít nikdo s politi-

kou nic společného. Politika se lidem hnusila. Součástí toho, co jsem považovala za svůj úkol, bylo zavádět takovou politiku, které jde o to, aby lidé žádali takový život, jaký chtějí. Tuto otázku nastolila Joanna Regulska a několik z nás se okolo ní zorganizovalo. Co je to politika? Co má podle nás být součástí politického aktivismu?

Kateřina Lišková: *Feminismus dokáže velmi dobře rozšiřovat koncept politického. Jak rezonovalo heslo „osobní je politické“ v raně postkomunistických společnostech?*

Ann Snitow: Jak vypadá váš každodenní život, jaký je váš vztah k veřejné sféře – tyto otázky jsou pro osvobození velmi důležité. Ale za komunismu byly tyto otázky zakázané a po roce 1989 byly vnímány jako poskvrněné a nebezpečné – nevhodné území. Hodně lidí mělo pocit, že soukromí nebylo nikdy dostatečně soukromé, jako by stát narušoval je samé, a chtěli soukromí jako oddělenou bezpečnou zónu, kde by se mohli projevovali, mít budoucnost, vztahy ... a nechtěli, aby se soukromé stalo veřejným. Takže americké feministky a ženy ze střední Evropy od počátku vedly zajímavé a bolestné rozhovory o tom, co je veřejné, co je soukromé, co by se mělo politizovat a co ne, co chceme nazývat politikou, které aspekty života chceme položit na stůl jako téma politických diskusí. A ukázalo se, že to je obrovský problém. Rozdílné názory, ale také rozdílné strategie získávání toho, co chcete.

Kateřina Lišková: *Máte pocit, že ženy ve východní Evropě nejen že nechtěly, aby se jejich soukromé životy staly veřejnými, ale navíc ani nechápaly, proč chcete měnit chápání hranice mezi veřejným a soukromým?*

Ann Snitow: Lidé si prostě mysleli, že nerozumím jejich světu, a myslím, že to částečně byla pravda. Ale také si myslím, že zde byl strach z veřejné sféry, vycházející přímo z historie, kterou lidé prožili. Ne že by mi nerozuměli, ale měli opravdu jiné prožitky v jiné realitě a měli pocit, že potřebují jednat ze své vlastní reality. Ženy tvrdily: „Za komunismu jsme už v mnoha ohledech ve veřejné sféře byly. Mnohem víc, než se vám kdy snilo. Zároveň byla veřejná sféra naprosto zkorumpovaná, což nikdo nechtěl a ani teď nechce. Potřebovaly jsme budovat bohatší život v soukromé sféře.“ A tato argumentace mi dává smysl. Na druhé straně by soukromý život neměl znamenat povolení k ovládnutí žen bez veřejného postihu. Soukromí, kde jsou ženy jako služky, je soukromí, se kterým nikdy nebudu souhlasit.

Kateřina Lišková: *Všimla jste si v Československu nějakých specifik v porovnání s ostatními částmi regionu? Odlišovaly se české a slovenské ženy něčím od ostatních východoevropských žen?*

Ann Snitow: Všimla jsem si, že české ženy si dělaly strašné starosti o muže. To mě fascinovalo a sleduji tu myšlenku už 20 let. Doufám, že jsem už pochopila, o co si dělaly starosti a proč. Za komunismu docházelo ke strašlivému všeobecné-

mu ponižování a nejvíce byli ponižováni muži. Muži, kteří nebyli ve straně, byli zbaveni moci. Panoval obrovský pocit nevolnictví a absence jakékoliv osobní iniciativy. Moci byli samozřejmě zbaveni všichni, ale muži to cítili silněji, protože moc očekávali. A tak trvalo dlouho, než se vybudovala feministická vnímavost, která by dala moc do rukou všem, a také trvala na tom, že nechceme, aby nás znovu ovládal „šťastný muž“. Znamenalo to od základů změnit uvažování o genderu. Když se ve společnosti všechno mění, přenastavují se všechna pravidla a instituce, je obzvláště těžké po lidech chtít, aby narušovali své ukotvení – rodinu. Ale jsem přesvědčena, že je důležitější znovu vyjednat vztahy mezi muži a ženami než se choulit kolem starého ohniště.

Kateřina Lišková: *Myslíte si, že se to v České republice nebo ve východní Evropě změnilo? Věří lidé stále myšlence, podle které se ponižení mužů odčiní tím, že budou udržováni nad ženami? Myslíte si, že ženy stále, že tím, že budou zaostávat, učiní muže spokojenými, a „my budeme taky tak nějak šťastné?“*

Ann Snitow: No, tahle strategie povzbuzování a vynášení muže určitě nefunguje. Bavíme se tu o zásadní reorganizaci sociálních vztahů. To je feministický sen, ale něco z těchto tužeb se ve skutečnosti zhmotnilo.

Kateřina Lišková: *Jak daleko jste se podle vás dostaly ve Spojených státech?*

Ann Snitow: Lidé stále vnímají „muže“ a „ženy“ jako pevné celky a této pohodlné jistoty se drží. Ale žádná stabilní kategorie „mužů“ a „žen“ neexistuje, i kdybychom o takovou stabilitu stáli. A změna vnímání je pomalý proces. Musíme se ptát, co vytváří v lidech tak hlubokou vazbu na organizaci genderu. Proč ji tak milují? Kolem genderu a rodiny je organizována určitá poezie a lidé o ni nechtějí přijít. Přesto se genderové vztahy ve Spojených státech od základů změnily. Tyhle věci se mění pomalu. Za ta léta jsem se naučila více respektovat strach ze ztráty. Lidé se bojí o to, co by mohli ztratit.

Kateřina Lišková: *Evropská unie se pokouší zavést politiku, která by vrátila do rovnováhy veřejný a soukromý život jednotlivce. Říká se tomu harmonizace „rovnováhy pracovního a soukromého života“ ...*

Ann Snitow: Zní to trochu podezřele. Mluví o všech, nebo především o ženách? „Pomůžeme ženám zajistit rovnováhu, aby obstaraly všechny ostatní.“ Ne. Tohle není ta revoluce, o kterou mi šlo. Chci, aby změna byla zásadnější. Měli bychom znovu zvážít, kolik by člověk měl pracovat, jaký je smysl práce, jaký je váš podíl na špinavé práci světa, co je to intimita a kolik prostoru by měla mít, jak by si lidé měli navzájem pomáhat ... O těchto otázkách se diskutovalo v raném komunistickém období.

Kateřina Lišková: *A komunismus je pryč a my jsme, zdá se, uvízli ve všudypřítomném neoliberálním světovém řádu. Myslíte*

te si, že feminismus nese svůj díl viny na udržování tohoto řádu, jak napsala ve svém nedávném článku Nancy Fraser?

Ann Snitow: Když se snažíte udržet hodnoty svého hnutí v období, kdy se brání zpětně vlně, děláte kompromisy. Říkáte „teď nepřemýšlím o smyslu života a o tom, co je to štěstí. Pracuju na tom, aby muži nebyli ženy.“ Takže pak spolupracujete s policií. Domácí násilí je závažný problém, ale jeho řešení nijak nenarušuje neoliberální řád. Když se usilovně snažíte udržet dostupnost potratů, v boji s neoliberálními hodnotami nám to nepomůže. Navíc můžete svůj boj za potraty rámovat jako nákup služby, a to zní velmi neoliberálně. Takže slovo spoluvina bych nepoužila, ale řekla bych, že ve snaze udržet to, co jsme považovaly za udržitelné, jsme nenašly strukturální způsob boje proti neoliberalismu. Dal by se z toho obvinít feminismus, ale samozřejmě to platí pro levici obecně. Plavaly jsme proti proudu.

Kateřina Lišková: *Takže podle vás je k tomu, aby anti-neoliberální požadavky rezonovaly napříč společností, třeba drastická změna materiálních okolností – podobná nynějšímu dění v souvislosti s ekonomickou krizí? Protože určitě byli lidé – levicoví akademici, aktivisté –, kteří kapitalismus kritizovali, ale nenastartovalo to významnější odezvu.*

Ann Snitow: Víte, někdy je třeba uznat, že Marx měl pravdu.

Kateřina Lišková: *Díky, Karle!*

Ann Snitow: Otázkou zůstává, zda je to počátek nové demokratické vlny, nebo další Výmar.

Kateřina Lišková: *O tom jsme právě přemýšlely. Ve východní Evropě není žádné rozpoznatelné hnutí a Occupy se tam z různých důvodů náležitě neuchytilo. A přibližně v posledním roce jsme svědky návratu konzervatismu a xenofobie. Lidé se bojí zhoršující se ekonomické situace, reagují ústupem do rodin a dovolávají se tradičních hodnot. Říkají a dělají věci, které by před pár lety byly nemyslitelné. Vezměte si například českého prezidenta. Nedávno žádal o rozmístění armády podél hranic České republiky, aby „podle ústavy chránila integritu země proti Evropské unii a globalizaci“. Takže vojáci tam mají stát a pálit do globalizace?*

Ann Snitow: Řekla jste tu zajímavou věc, na kterou jsem chtěla navázat. Řekla jste, že se Occupy Wall Street „z různých důvodů“ neuchytilo. Jaké důvody to podle vás jsou?

Kateřina Lišková: *Myslím, že diskurs o 99 procentech tady v Americe rezonoval a lidé se s tím začali identifikovat. V České republice se lidé stále odmítají identifikovat jako ti, kdo ve velké kapitalistické hře prohráli. A pak jsou tu čísla. Kromě Polska je zde řada malých zemí s různými jazyky. Organizování je vymezeno jazykovým prostředím a hranicemi daného národního státu. V České republice určitě jsou lidé, kteří se organizují proti neoliberalismu. Odbory jsou aktivnější, vznikla iniciativa ProAlt*

v reakci na poslední volby, z nichž vzešla pravicová vláda toužící okleštit sociální stát, vzdělání, zdravotní péči. Naše nízké počty však přispívají k nedostatečné viditelnosti a vlivu.

Ann Snitow: U nás to bylo podobné. Lidé se velmi dlouho identifikovali s úspěšnými lidmi, kteří si nechtějí nechat poroučet vládou, chtějí mít možnost vydělávat peníze, mohou být bohatí – americký sen. Opravdu dlouho panovala představa, že trh je racionální a bude se rozpínat tak, že obsáhne stále více lidí. Teprve teď si lidé uvědomují, že to je lež. Takhle to zařízeno není. A není pravda, že kdokoli může zbohatnout.

Kateřina Lišková: „Všichni můžeme být součástí toho jednoho procenta.“ To ten nesmysl velmi dobře vystihuje.

Ann Snitow: Neoliberální étos úspěchu, podle nějž je svět placatý, můžete jít kamkoliv a dělat cokoliv, je destruktivní. Nejen v našich zemích. Na globálním Jihu přinesly neoliberální síly lidem utlačování, vykořisťování a bídu. Z toho se nemůžete vyvázat. Impuls obklíčit hranice a zastavit globalizaci je beznadějný. A tragický.

O feminismu a štěstí

Kateřina Lišková: *Odbočily jsme od feminismu ... Ale ne tak úplně.*

Ann Snitow: Ne, vlastně ne. Existuje nádherný výrok Adrienne Rich: „S kým chceš sdílet svůj osud?“ A já věřím, že feminismus by měl být součástí kritiky neoliberalismu. Měl by být součástí boje o rovnost všech lidí, včetně přenastavení soukromého a veřejného. Odpověď nepřijde v jednom malém balíčku s pravdou.

Kateřina Lišková: *Co je feminismus pro vás? A čím by měl být?*

Ann Snitow: Pro mě je feminismus způsobem, jak si představovat štěstí. Skvělý je pro mě takový feminismus, který neustále přemýšlí, stále mění pozici, snaží se přijít na to, co lidé opravdu chtějí a proč to chtějí. Otevírá veřejný dialog o tom, co je to lidské štěstí. Jste-li aktivní v politickém hnutí jako feminismus, věříte, že skrze organizované sociální jednání lze vytvořit lidštější, slušnější a spravedlivější prostředí. A nikdy toho nenecháte. Není to něco, čeho nakonec dosáhnete; budete se muset angažovat už pořád. V tomto smyslu je feminismus boj, neustále se měnící a živý, ale také nekončící. Takže svým způsobem rozumím, když lidé říkají „aha, tak to promiňte, myslím, že svůj život strávím nějak jinak“ (*smích*). Feminismus změnil svět a my jsme se také změnily. Přinejmenším mně feminismus stál za celoživotní angažovaností.

© Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha 2012